וכל אדם לא יהיה באוהל מועד

ראשי פרקים

א. פתיחה

ב. איסור כניסה למקום שכינה

1. סיני ומילואים
2. בבאו לכפר
3. מקום הפרישה
4. קדושת מקום וגילוי שכינה

ג. עבודה ביחידות

1. שכינה ועבודה
2. אופי האיסור
3. מקום הפרישה
4. זמן הפרישה - שני דינים

ד. קדושת המפגש

1. כפרה על ידי מפגש
2. הסתכלות בכהן
3. דבר שבחשאי

ה. סיום - תפקיד הפרישה בעבודת ה'

א. פתיחה

עבודת יום הכיפורים שבמקדש הייתה נעשית מול קהל גדול שנאסף בעזרה כדי לראות את הכהן הגדול בעבודתו. שלבים מסוימים של העבודה אף היו מכוונים ישירות כלפי העם, כגון הקריאה בתורה, ובשלבים אחרים היה העם מגיב למעשיו של הכהן (כגון כשהיה אומר את השם). עם זאת, למציאות זו אין זכר בתורה שבכתב, וההתייחסות לנוכחות הציבור במהלך העבודה הפוכה לחלוטין. לאחר תיאור כפרת הדמים בקדש הקדשים ובאהל מועד (על הפרוכת), ולפני יציאתו של הכהן לכפר על המזבח, נאמר הפסוק הבא (ויקרא טז, יז):

> וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל.

דווקא בעבודת יום הכיפורים, במהלך הכפרה הציבורית על עם ישראל, מצווה התורה שעם ישראל והכהנים יפרשו מן הכהן הגדול, ויותירו אותו לבד בקודש ללא נוכחות של אחרים. יש מן הראשונים שהטעימו ציווי זה בהסבר טכני. כך למשל כותב החזקוני (שם):

לא יהיה באהל מועד - שמא יארע להם טומאה בעודם שם, ואין הכהן מכפר על טומאה שאירעה בו ביום.

כלומר, יש חשש שכהנים שיכנסו למקדש בזמן הכפרה יהיו טמאים, והכפרה לא תועיל לכפר על טומאתם, ועל כן הם אסורים בכניסה למקדש באופן מוחלט. אולם מדברי הפסיקתא רבתי (פיסקא מז) משתמע כי עבודת הכהן הגדול לבדו בקדש הקדשים היא בעלת משמעות רחבה הרבה יותר:

'וכל אדם לא יהיה באהל מועד', אלו מלאכי השרת ודמות פניהם פני אדם שהיו חולקים לו כבוד וברוחים מלפניו, וכבודי היה מלא הבית ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה', ובזמן שהוא נכנס הייתי חולק לו כבוד ומסלק את כבודי מבין שני הכרובים.

הסתלקותם של המלאכים מלמדת כי השארת הכהן הגדול לבדו אינה נובעת רק מחשש לטומאה, אלא מסיבה מהותית ועמוקה יותר. לאור זאת יש לשאול: מהו הטעם לדין זה? מדוע צריך אהל מועד להיות ריק מאדם בשעת הכפרה? מתוך שאלות אלו ננסה לברר את אופיו וגדריו של דין זה: על מי הוא חל, מה מקומו ביחס לעבודת היום, ושאלות נוספות.

ב. איסור כניסה למקום שכינה

סיני ומילואים

אפשר לנסות להתבונן בהלכה זו לאור מקום נוסף שבו מצאנו איסור כניסה על העם כולו פרט לאדם אחד או שניים (שמות יט, כד):

וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' לֶךְ רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל יֶהֱרְסוּ לַעֲלֹת אֶל ה' פֶּן יִפְרָץ בָּם.

חובת הפרישה בהר סיני דומה לזו המתוארת בעבודת יום הכיפורים: משה ואהרן עולים אל ההר ועל העם חל איסור להתלוות אליהם.[1] במקרה זה טעם הפרישה מפורש בתורה: "אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם". אסור לאדם שאינו ראוי לכך להיכנס למקום שבו שורה השכינה, שמא לא יעמוד בעוצמת המפגש. ממילא יש מקום לומר שהוא הדין בעבודת יום הכיפורים: גילוי השכינה שנוצר בעבודת היום, מקדש את אהל מועד בקדושת הר סיני ואוסר על כל אדם מלבד הכהן הגדול להיחשף אליו. השוואה זו נערכה בגמרא (ג:) בפירוש

1 על השוואה זו עמד גם האברבנאל (ויקרא טז): "והנה צוה שכל אדם לא יהי' באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו לתת הבדל מדרגה לכ"ג על אחיו הכהנים, שעם היותם גם המה בשאר ימות השנה נכנסים להיכל להקטיר קטורת ולהיטיב את הנרות, הנה ביום המקודש הזה כשיבא כהן גדול לקדש הקדשים עם הקטורת או עם הדם להזות לא יהיה שום אדם באהל מועד שהוא ההיכל. והוא על דרך מה שנאמר בהר סיני וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו וגו'. ונאמר ונגש משה לבדו. ככה יהיה בקדושת היום הזה".

בדעת ריש לקיש, הלומד את חובת ההפרשה של הכהן הגדול קודם יום הכיפורים ממעמד הר סיני: "שכל הנכנס במחנה שכינה - טעון פרישת ששה". אפשר להבין שהכוונה היא דווקא לכניסת הכהן לקדש הקדשים, אך ייתכן גם שביום הכיפורים יש לאהל מועד כולו דין "מחנה שכינה".[2]

השוואה נוספת שמחזקת הבנה זו היא ההשוואה לאירועי היום השמיני של המילואים. הכותרת שנותנת התורה לסדר עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים מדגישה שעבודה זו באה כניגוד וכתיקון לחטא נדב ואביהוא (ויקרא טז, א-ג)**:**

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמֻתוּ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת... בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ.

ביום השמיני למילואים, עת נכנסו נדב ואביהוא שלא כדין, נאמר תחילה (ויקרא ט, כג-כד)**:**

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים, וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם.

ומיד לאחר מכן (ויקרא י, א-ב)**:**

וַיִּקְחוּ בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי ה'.

כלומר, ביום השמיני למילואים הייתה התגלות של השכינה בעזרה "אל כל העם", אשר הביאה לחטא נדב ואביהוא. משום כך ביום הכיפורים, שאמור להוות תיקון לחטא זה, צריכה ההתגלות להיעשות בנוכחות אהרן בלבד בכדי שלא לסכן את העם כולו.

נבאו לכפר

השלכה חשובה של הבנה זו היא פירוש המילים המציינות את זמן הפרישה: "בבאו לכפר בקדש". קריאה פשוטה של הפסוקים מלמדת שהכוונה היא לכפרת הדמים המתוארת בפסוק הקודם (ויקרא טז, טז)**:**

וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד.

ואכן הרלב"ג על אתר כתב שהפרישה צריכה להיות "בהזותו לפני ולפנים על הכפורת ולפני הכפורת". אך בספרא (אחרי מות פרק ד אות ו) **המובא גם בגמרא** (מג:-מד.) **נאמר אחרת:**

---

2 השוואה זו באה לידי ביטוי גם בדברי הגמרא בנדה (מב.) המשווה בין איסור הכניסה למעמד הר סיני לבין איסור הכניסה להר הבית.

אין לי אלא בשעה שנכנס לכפר בקטורת, מנין כשנכנס לכפר בדמים? תלמוד לומר 'בבואו לכפר'.

ברור לחז"ל שחובת הפרישה קיימת בשעת הקטרת הקטורת, ודווקא כדי להרחיב את החובה גם להזאות הדמים יש צורך בדרשה מיוחדת. ממה נובעת הבנה זו? הקטורת מסמלת אצל חז"ל ביטוי לנוכחות השכינה:[3] את הפסוק "כי בענן אראה על הכפורת" (ויקרא טז, ב) דרשו חז"ל על ענן הקטורת, וגם גילוי השכינה בימי המילואים התרחש לאחר שמשה ואהרן נכנסו לאהל מועד לשם לימוד מעשה הקטורת (ירושלמי א, א). משום כך, ברור שאם הפרישה מאהל מועד נובעת מגילוי השכינה שבו, היא צריכה להיות בראש ובראשונה בשעת הקטרת הקטורת. וכך כתב רבי יוסף בכור שור (ויקרא טז, יז), שהפרישה היא "מפני אימת השכינה שבאה בענן הקטורת"[4].

מקום הפרישה

נושא נוסף שמושפע מהבנה זו הוא מקום הפרישה. בספרא הנ"ל נאמר:

'וכל אדם לא יהיה' יכול בעזרות? תלמוד לומר 'באהל מועד'. אין לי אלא באהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים? תלמוד לומר 'לכפר בקודש'.

מדוע עלה על דעתנו שאיסור הפרישה יהיה גם מן העזרות, המרוחקות מעבודתו של הכהן? קל להבין זאת אם האיסור נובע מהתגלות השכינה היורדת על המקדש, שהרי אם יש בכוחה של ההתגלות להפוך את אהל מועד ל"מחנה שכינה", אפשר גם להבין שהיא יוצרת קדושה כזו גם בעזרה. זאת משום שגם העזרות נחשבות כ"לפני ה'" לדינים שונים (תוס' מה: ד"ה הוה), וכן ביום השמיני של המילואים הייתה התגלות של השכינה גם בעזרה. ממילא, העמידה בעזרה מהווה חשיפה מסוימת להתגלות השכינה ביום הכיפורים.

גם הדיון השני בספרא קשור לנקודה זו. הספרא מעלה אפשרות להגביל את חובת הפרישה למשכן בלבד, ולא לשילה ולבית עולמים. במבט ראשון, הצעה זו מעוררת תמיהה. וכי עלה על דעתנו לומר שהזאות הדמים או שחיטת הפר יתבצעו רק במשכן? מדוע אם כן נייחד את חובת הפרישה למשכן בלבד? הראשונים עמדו על כך שהוה-אמינא כזו מופיעה במספר קטן של דינים בש"ס, וניסו להבין מה מייחד דינים אלו מחבריהם. אחת ההצעות מובאת בתוס' ישנים (מד. ד"ה שילה) בשם הרב רבנו חיים, ולפיה הוה-אמינא זו מופיעה בכל דין ש"תלוי בקדושת מקום". לפי הבנתנו, שחובת הפרישה איננה דין מדיני סדר העבודה, אלא

---

3 ראה דיון ארוך בכך במאמרם של ישראל קנוהל ושלמה נאה, 'מילואים וכיפורים', תרביץ סב, חוברת א, עמ' 17-44.

4 עיין שם שהביא טעם נוסף: "וגם שלא יזונו עיניהם מבית קודשי הקדשים כשהוא פותח פתח האמה טרקסין ליכנס".

ביטוי לקדושה מיוחדת הנוצרת מגילוי שכינה בעבודת יום הכיפורים, ייתכן שקדושה זו נוצרת דווקא באהל מועד שבמדבר, ולא בשילה ובבית עולמים.

קדושת מקום וגילוי שכינה

בדברינו עד כה ניסינו להגדיר את חובת הפרישה ביום הכיפורים כאיסור כניסה למקום שקדוש בקדושת גילוי השכינה. דין דומה מצאנו גם בכל השנה כולה ביחס לאהל מועד, שאסור להיכנס אליו ב"ביאה ריקנית", היינו שלא לצורך עבודה. דין זה נלמד מן הפסוק בתחילת הפרשה (ויקרא טז, ב): "ואל יבא בכל עת אל הקדש", שאותו דרשו חז"ל הן ביחס לקדש והן ביחס לקדש הקדשים (עיין יומא נג.). לכאורה יש דמיון רב בין האיסורים - שניהם מתייחסים למקום קדוש ואוסרים את הכניסה אליו למי שלא אמור לעבוד בו באותו זמן. ואכן המאירי (מד. ד"ה אין) הקשה מדוע יש צורך בשני איסורים כה דומים:

> יש לשאול: על מה הוצרך להקשות בסוגיא זו מוכל אדם לא יהיה באהל מועד? ואף הפסוק למה הוצרך? והלא חייב על הביאה הואיל ושלא לצורך עבודה היא!...
>
> שמא בא להזהיר ליכנס אף לצורך עבודה כגון להכניס את המחתה.

המאירי כתב שהחידוש ביום הכיפורים הוא שאסור להיכנס להיכל אפילו לצורך, וכן מבואר גם בריטב"א (מג:).[5] מאידך, התוספות (מג: ד"ה אמר) כתבו לפי אחת השיטות בגמרא "דאפילו מהיכל נמי לא פרשינן לצורך עבודה", היינו שמותר להיכנס להיכל לצורך עבודה המקדש. מהו יסוד המחלוקת ביניהם?

נראה שלדעת התוספות האיסור ביום הכיפורים דומה מאד לאיסור הכניסה שבכל השנה, גם אם יש בו חומרות מסוימות.[6] לכן הוא נאמר דווקא ביחס לכהנים שאין להם סיבה להיות בהיכל, אך כאשר יש צורך בכך מותר להם להיכנס כמו בכל השנה. ואכן, הגר"י פערלא (לא תעשה קפג) כתב שלדעת הרס"ג דין הפרישה ביום הכיפורים הוא סניף של איסור ביאה ריקנית בכל השנה.

מאידך, המאירי סבור כנראה שבכניסה להיכל בשעת גילוי השכינה יש סכנה ממשית שמאיימת גם על מי שנכנס לצורך, ולא מדובר באיסור כמו בכל השנה, שעניינו מניעת הזלזול במקדש (ספר החינוך קפד). ביטוי מעניין לגישה זו אפשר למצוא במדרש ויקרא רבה (כא, יב), שנראה תמוה במבט ראשון:

---

5 וכן כתב ר' חיים פלטיאל בפירושו לתורה (ויקרא טז, יז).

6 כגון שהייה בהיכל ללא צורך לאחר כניסה בהיתר. ועיין שמועת חיים (ד, טו) שכתב שגם התוס' לא יתירו כניסה לכל צורך אלא רק לצורך הקטרה.

אמר ר' אבהו: וכהן גדול לא אדם היה? אלא כההוא דאמר ר' פנחס בשעה שהיה רוח הקודש שרוי עליו היו פניו בוערות כלפידים.

המדרש שואל כיצד יכול היה הכהן עצמו להיכנס לעבודה, שהרי גם הוא 'אדם'.[7] לכאורה שאלה זו נראית תמוהה, שהרי ברור שהאיסור נאמר רק ביחס לשאר הכהנים ולא ביחס לכהן הגדול עצמו שמבצע את העבודה! נראה שלפי הכללים הרגילים של איסורי כניסה למקום קדוש דברי המדרש משוללי הבנה, אך אם נבין את האיסור כשיקוף של סכנה קיומית לאדם הניצב במקום שכינה, דברי המדרש מובנים היטב. שהרי העובדה שאהרן מבצע את העבודה לא מקנה לו חסינות מפני גילוי השכינה, ואולי דווקא הוא נתון בסכנה כמשה רבנו בשעה שעלה למרום (שבת פח:).[8] על כן צריך המדרש לחדש כי הכהן הגדול, במדרגה הרוחנית הגבוהה שבה הוא נתון בשעה זו, מסוגל להיכנס לקודש הקדשים

לסיכום: העלינו את האפשרו שפרישת העם מן הכהן הגדול במהלך העבודה נובעת מכך שהמשכן נחשב כמקום השכינה, בדומה להר סיני ולימי המילואים. מתוך כך הדגשנו כי זמן הפרישה הוא בשעת הקטרת הקטורת, המבטאת את גילוי השכינה, והסברנו את ייחודיות הפרישה ביום הכיפורים על פני איסור "ביאה ריקנית" הקיים בכל השנה.

ג. עבודה ביחידות

שכינה ועבודה

ראינו לעיל את דברי הספרא, שפירש את המילים "בבאו לכפר בקדש עד צאתו" כמתייחסות בראש ובראשונה להקטרת הקטורת. מניין שאב הספרא הבנה זו? הגמרא (מד.) הסבירה זאת באופן הבא:

אמר קרא 'וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל', איזהו כפרה ששוה לו ולביתו ולאחיו הכהנים ולכל קהל ישראל - הוי אומר זה הקטרת הקטורת.

---

7 תשובת המדרש, שהכהן הגדול יצא מכלל 'אדם', מעוררת כיוונים מחשבתיים רבים. כך למשל ראה זאת ר' צדוק הכהן (רסיסי לילה נ): "והיינו דידוע דלעולם הגמר מעשה הוא בידו של השם יתברך כמו שאמרו 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' ויראה הוא תרעא לאעלא לגו מהימנותא [שער לעלות לתוך האמונה], היינו השתדלות האדם בכניסה לקדושה. אבל גמר הכניסה זהו בידי שמים שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, ויום הכפורים הוא גמר הכניסה אין יד האדם שולטת שם ועל כן אמר 'וכל אדם לא יהיה בבואו לכפר בקודש' לפי שאין בזה שייכות להשתדלות אדם. ולכן לרבי עיצומו של יום מכפר בלא השתדלות אדם כלל כי הארת אותו יום הוא דהכל בידי שמים". וראה כיוונים נוספים בלקוטי הלכות (אישות ד, יז) ובציץ אליעזר (כ, כה).

8 כמו כן, נראה שאין להקשות מכך שהכהן הגדול יכול להיכנס למקום שהמלאכים אינם יכולים להיכנס אליו, שהרי כבר מצינו בגמרא בנדרים (לב.) שאדם שראוי לכך "מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה".

כבר בגמרא אפשר לראות שהקטורת לא נתפסת בהקשר זה כגילוי שכינה, אלא כעבודת כפרה. אך בספרא עצמו אפשר לחדד נקודה זו יותר. הספרא לומד את הפרישה בשעת הזאות הדמים מן המילים "בבאו **לכפר", ומשמע שאת הפרישה בשעת ההקטרה למד מן המילה "**בבאו**" בלי "לכפר".[9] כלומר, חובת הפרישה איננה נובעת מגילוי השכינה המתרחש באהל מועד, אלא מכניסתו של הכהן הגדול לעבוד בתוכו, כאשר הקטרת הקטורת מהווה חלק מתהליך הכניסה.**

מתוך קריאה זו אפשר להגיע להבנה שונה לחלוטין של חובת הפרישה: אין זה איסור המוטל על העם ונובע מגילוי השכינה, אלא דין מדיני עבודת הכהן הגדול. על עבודת הכפרה של הכהן הגדול להתבצע ביחידות, ללא נוכחות של אחרים (להלן נעמוד על טעם הדבר). מקור שמדגיש היטב נקודה זו נמצא בדברי הירושלמי (ה, ב) שדן בעדותו של שמעון הצדיק על "זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים" שנכנס עמו בכל שנה לקדש הקדשים:

> בעון קומי ר' אבהו: והא כתיב 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו', אפילו אותן שכתוב בהן 'ודמות פניהם פני אדם' לא יהיו באהל מועד!
>
> אמר לון: מה אמר לי דהוה בר נש, אני אומר הקדוש ברוך הוא היה.

הירושלמי מרחיב את דין הפרישה גם למלאכי השרת, ומתיר רק את נוכחותם של הכהן ושל הקב"ה. הסברה נותנת שמלאכי השרת לא נצטוו באיסור לא-תעשה של כניסה לאהל מועד, וגם החשש שמא השכינה תפרץ בם נראה קלוש. ממילא נראה שמהות הדין היא שעבודת הכהן הגדול תיעשה ביחידות, ומשום כך אין חילוק בין בני אדם למלאכי השרת ביחס לחובת הפרישה. כך הבין גם הרמב"ן (שמות כח, לה) את דברי הירושלמי, והסביר בכך את הצורך בפעמונים במעילו של הכהן הגדול:

> על כן צוה להשמיע קולו כמי שיקרא הוציאו כל איש מעלי, ויבא לעבוד את המלך ביחוד, וכן בצאתו, לצאת ברשות, ושיודע הדבר כדי שיוכלו משרתי המלך לשוב לפניו.

מדברי הרמב"ן ברור שחובת הפרישה, הן של מלאכי השרת והן של בני האדם, איננה איסור הנובע מהתגלות השכינה אלא הכשר לכך שעבודת הכפרה תיעשה "ביחוד".[10]

---

9 ואכן הגר"א גרס בספרא "בשעה שנכנס בקטורת" ולא "לכפר בקטורת".

10 וכך כתב גם רבנו בחיי (ויקרא טז, יז). כך מפורש גם בתוס' הרא"ש (מד. ד"ה הא), שעסקו ביחס בין איסור "ביאה ריקנית" בכל השנה כולה ובין מצוות "וכל אדם לא יהיה באהל מועד", וכתבו שהאיסור בכל השנה הוא לא להיכנס שלא לצורך, ואילו הציווי ביום הכיפורים "איירי בפרישה שהיא לצורך עבודה".

אופי האיסור

נפקא מינא ברורה בין שתי ההבנות היא בשאלה: על מי מוטלת חובת הפרישה? לפי ההבנה הראשונה מדובר באיסור המוטל על הכהנים ההדיוטות, ואילו לפי ההבנה השנייה זוהי חובתו של הכהן הגדול להיכנס לעבודה ביחידות.

בדבריהם של ראשונים רבים מבואר שחובת הפרישה היא איסור לאו גמור המוטל על הכהנים.[11] אמנם הגר"י פערלא (שם) עמד על קושי מסוים הנובע מהבנה זו: מדוע לא מנו הראשונים את איסור הכניסה לאהל מועד במניין המצוות?[12]

דרך אחת שהציע הגר"י פערלא הובאה לעיל, ולפיה איסור זה מהווה סניף של האיסור הכללי של כניסת זר אל הקדש, ולדעת הרס"ג במקרים כאלו אין למנות את האיסור כלאו בפני עצמו. אך בדעת שאר הראשונים הסביר הגר"י פערלא שחובת הפרישה איננה כלל איסור עצמאי, אלא דין מדיני עבודת יום הכיפורים.[13] הסבר זה משתלב היטב עם טענתנו, שחובת הפרישה היא דין מדיני סדר העבודה של הכהן הגדול, שצריכה להיעשות ביחידות.[14]

מקום הפרישה

השלכה אפשרית לחקירה זו היא בשאלה: מהיכן צריך לפרוש? הפסוק הגדיר בפירוש את חובת הפרישה ביחס ל"אהל מועד", שהמקום המקביל לו בבית המקדש הוא ההיכל. אך במשנה במסכת כלים (א, ט) נאמר:

> אמר רבי יוסי... ופורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה.

מפשט דברי רבי יוסי משמע שבאופן כללי דין הפרישה חל גם על המקום שבין האולם ולמזבח, וכן פירש הברטנורא על אתר. אך הגמרא (מד.) הבינה אחרת:

---

11 כך מפורש ברש"י ביומא (מד: ד"ה קדושת) ובזבחים (פג. ד"ה ה"ג), כך כתבו המאירי (מד. ד"ה אין) ותוס' רבנו פרץ (מד. ד"ה לא), וכך משמע בריטב"א (מד. ד"ה תנן) ובפסקי הרי"ד (מג: ד"ה ומקשי').

12 עיין בכלי חמדה (יום הכיפורים, נז) שהציע כמה תשובות אפשריות לשאלה זו.

13 הגר"י פערלא הוסיף וכתב שלפי שיטה זו מסתבר שהפרישה מעכבת גם בדיעבד, ואם היה אדם באהל מועד העבודה פסולה. עוד הציע הגר"י פערלא לחלק בין הקטורת, שנפסלת בדיעבד ללא פרישה, להזאות הדמים, שאינן נפסלות בדיעבד.

14 כדברי הגר"י פערלא כתב גם בעל הכלי חמדה (יום הכיפורים סי' נז) וחיזק דבריו מלשון הרמב"ם (עבודת יום הכיפורים ד, ב): "בשעת הקטרת הקטורת בקדש הקדשים, כל העם פורשים מן ההיכל". מדבריו משמע שמדובר בתיאור של אופן העבודה ולא של איסור על כניסה להיכל. גם הגרי"ד בשיעוריו (מג:) הלך בכיוון זה והוכיח זאת מכך שהרמב"ם כתב את דין הפרישה בכל השנה בהלכות תמידין ומוספין (ג, ג) ולא בהלכות ביאת מקדש.

אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא בשעת הקטרה דהיכל, אבל בשעת הקטרה דלפני לפנים, מהיכל - פרשי, מבין האולם ולמזבח - לא פרשי.

הגמרא מבליעה בדבריה את ההנחה, שתידון בהמשך, שחובת הפרישה נאמרה גם בשעת הקטרת הקטורת בכל יום בהיכל ולא רק ביום הכיפורים, והיא מחלקת בין הדינים: בשעת ההקטרה ביום הכיפורים לפני ולפנים יש לפרוש רק מן ההיכל, ואילו בשעת ההקטרה בהיכל יש לפרוש גם מבין האולם ולמזבח. מהו הטעם לחילוק זה?

הראשונים והאחרונים הציעו כמה הצעות, שיסודן בהנחה שהפרישה מבין האולם ולמזבח היא גזירה מדרבנן שמא ייכנסו להיכל, וביום הכיפורים לא גזרו זאת: משום שפרישה זו חמורה בעיני העם (ריטב"א מד. ד"ה לא ובאופן אחר בשיח יצחק)**, משום שהיא נדירה ולכן לא גזרו בה** (גבורת ארי) **או משום שחז"ל רצו דווקא שיהיו אנשים בסמוך להיכל ביום הכיפורים** (תוס' ישנים מד: ד"ה כיון; ריטב"א שם)**.**

אולם, האינטואיציה הראשונית שנוצרת למקרא הגמרא מורה דווקא כדברי רש"י (ד"ה אבל)**:**

אבל בשעת הקטרה דלפני ולפנים - מהיכל שהוא סמוך לו פרשי, אבל מבין האולם ולמזבח שהוא מרוחק - לא פרשי.

כלומר, כל הקטרה מחייבת פרישה מן המקום הסמוך לה - הקטרה בקדש הקדשים מחייבת פרישה מן ההיכל, והקטרה בהיכל מחייבת פרישה גם מבין האולם ולמזבח. מהו ההיגיון שבכלל זה? מדברי רש"י עצמו (מד: ד"ה מעלות) **עולה שהפרישה מבין האולם ולמזבח היא גזירה שמא ייכנסו להיכל,**[15] **אך לדעת הריב"א** (בתוס' ישנים מד: ד"ה ש"מ) **מדובר בדין דאורייתא. לפי דעה זו, אפשר להבין שעצם הקרבה למקום העבודה מפריעה להתייחדות שבה. כלומר, הפסוק לימד על ריחוק מסוים שצריך להיות בין הכהן העובד לשאר העם: כאשר הכהן נמצא בקדש הקדשים אסור לעם להיות בהיכל, וממילא כאשר הוא נמצא בהיכל אסור לעם להיות בין האולם ולמזבח.**

נראה שקיים קשר בין מחלוקת זו לשתי התפיסות של יסוד האיסור. אם האיסור קשור להתגלות השכינה, מסתבר שההתגלות כוללת את ההיכל בלבד בלי קשר לשאלת מקום העבודה: בקדש הקדשים או בהיכל. זאת משום שאהל מועד כולו הוא מקום גילוי השכינה בעולם. אך אם האיסור קשור להתייחדות שבעבודה, מסתבר מאד שגדריו ישתנו ביחס

15 והקשו על כך המפרשים, מדוע אין חשש כזה בשעת ההקטרה בקדש הקדשים (ריטב"א שם, ועיין בהערות הגרי"ש אלישיב מד.).

למקום העבודה. שהרי ברור שבכדי להעניק לכהן שבהיכל את רמת ההתייחדות שבקדש הקדשים יש לפרוש גם מבין האולם ולמזבח.[16]

זמן הפרישה - שני דינים

שאלה נוספת שקשורה קשר הדוק לחקירתנו היא שאלת זמן הפרישה. לפי התפיסה של חובת הפרישה כתוצאה של גילוי השכינה, פרישת העם אמורה להתחיל במקביל למעשה העבודה או מיד אחריו. אך אם חובת הפרישה היא מכשיר לעבודה, היא צריכה להתקיים לפניה. יתירה מזאת, לפי ההבנה הראשונה תצטמצם הפרישה לשלב שבו נוצר גילוי השכינה, ואילו לפי ההבנה השנייה היא יכולה לכלול את כל ההתנהלות של הכהן במהלך העבודה.

בפסוק נאמר שחובת הפרישה היא "בבאו לכפר בקדש עד צאתו", ומשמע שהפרישה מתחילה כבר משעת הכניסה, ולא רק בשלב ביצוע העבודה. כך מפורש גם בגמרא בזבחים (פג.): "בבואו לכפר בקדש... בשלא כיפר". ופירש רש"י (ד"ה מה): "משמע מתחילת ביאת המכפר הוזהרו חביריו לפרוש".[17] אך המפרשים עמדו על כך שדברים אלו סותרים את פשט המשנה במסכת תמיד (ו, ג):

> מי שזכה בקטרת היה נוטל את הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו... לא היה המקטיר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטר... פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא.

מדברי המשנה עולות שתי נקודות בעייתיות: א. המשנה מתארת אדם נוסף שהיה מלווה את הכהן בכניסתו להיכל, מה שסותר לכאורה את חובת הפרישה. ב. מסדר הדברים במשנה משמע שרק לאחר שנכנס ועמד ליד המזבח היו העם פורשים. המפרשים הציעו דרכים שונות ליישב קשיים אלו,[18] אך פשטות הדברים היא שחובת הפרישה היא רק בשעת ההקטרה ולא קודם לכן. כך עולה גם מלשון הרמב"ם (ה, ב): "בשעת הקטרת הקטורת בקדש הקדשים, כל העם פורשים".

אפשר לנסות וליישב קושי זה מתוך דברי הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (ג, ג):

---

16 ועיין ברש"ר הירש (ויקרא טז, יז) שהסביר באופן אחר: "נמצא, שעבודה בקודש הקדשים כוללת - מצד תכליתה - את ההיכל; ועבודה בהיכל כוללת - מצד תכליתה - את העזרה. כל עבודה הנעשית במקום פנימי תופסת אפוא גם את המקום הסמוך לו בחוץ; ודבר זה בא לידי ביטוי על ידי מצוות פרישה האמורה כאן; שכן שעה שנעשתה עבודה במקום פנימי, היו פורשים גם מן המקום הסמוך לו בחוץ".

17 עיין שפת אמת (שם ד"ה שם בגמ' מה) שהסביר כיצד דייקה הגמרא את דבריה מלשון הפסוק.

18 עיין מלבושי יום טוב (ח"ב קונטרס סי' א) ועבודת היום (סי' כג).

בעת שמקטירין הקטורת בהיכל בכל יום פורשין כל העם מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח לא יהיה שם אדם עד שיצא זה שהקטיר הקטרת, וכן בשעה שיכנס בדם חטאות הנעשות בפנים פורשים הכל מבין האולם ולמזבח עד שיצא.

מלשון הרמב"ם עולה חלוקה בין דין הקטורת לדין הזאות הדמים. תיאור הפרישה בקטורת הוא "בעת שמקטירין", דהיינו בשעת ההקטרה בלבד, ואילו תיאור הפרישה בעבודות הדם הוא "בשעה שיכנס בדם... עד שיצא", דהיינו בכל זמן שהותו של הכהן בהיכל. יש מן המפרשים האחרונים שעמדו על חילוק זה וניסו להסביר אותו בדרכים שונות,[19] אך לאור דברינו לעיל נראה שהוא משקף פער מהותי בין שני דיני הפרישה:

הפרישה בשעת הקטרת הקטורת נובעת מגילוי השכינה שנוצר במהלכה, אשר אסור לאף אדם להיחשף אליו.[20] ממילא, חובת הפרישה מתחילה דווקא "בעת שמקטירין" ולא קודם לכן.[21] לעומת זאת, הפרישה בשעת מתן הדמים נובעת מכך שעבודת כפרה זו דורשת התייחדות של הכהן עם מלכו של עולם. התייחדות זו מלווה את כל מהלך העבודה, מן הכניסה ועד ליציאה.[22]

לסיכום: הצעתנו כעת היא שחובת הפרישה אינה נובעת מקדושת המקום, אלא היא חלק מסדר עבודתו של הכהן הגדול, הדורש את התייחדותו עם הקב"ה. לאור זאת הצענו הסבר אפשרי למיקום הפרישה השונה בשעת ההקטרה ביום הכיפורים ובשאר ימות השנה. עוד הצענו להבדיל בין פרישה בשעת מתן דמים (שעניינה הוא ההתייחדות) ובין פרישה בשעת הקטרת הקטורת (שעניינה הוא גילוי השכינה).

---

19 בשו"ת צפנת פענח (וורשא סי' רסב) כתב שהולכת הקטורת אינה עבודה ואילו הולכת הדמים היא חלק ממעשה העבודה. ובספר בן אריה (ח"ב סי' ז) כתב שמכיוון שהמקטיר צריך להמתין עד שיאמר לו הממונה "הקטר" נחשבת כניסתו כמחוסרת מעשה משום שהוא עדיין לא ראוי להקטיר.

20 הבנה זו איננה כדברינו לעיל, שמקום הפרישה בשעת ההקטרה לפני ולפנים ובהיכל מוגדר לפי הצורך בהתייחדות של הכהן.

21 יש לדון לאור זאת בשאלת הצורך בפרישה עד שעת יציאתו של המקטיר. בעבודת יום הכיפורים לא מתעורר קושי, משום שהכהן נמצא בתהליך רצוף של עבודה עד צאתו מכפרת הדמים. לגבי הקטורת של כל יום יש שהציעו שאכן אין חובת פרישה לאחר ההקטרה (שו"ת צפנת פענח שם). אמנם מדברי הרמב"ם משמע שיש צורך בפרישה כזו, ולכאורה הדבר מוכיח על הקשר בין הפרישה למעשה העבודה. אך ייתכן שיציאת הכהן מקבילה לסוף תהליך גילוי השכינה שבקטורת, היינו כשהבית מתמלא עשן, עיין תפארת ישראל על המשנה (ה, א).

22 ביטוי לפער שבין שני דיני הפרישה מופיע בדברי הגמרא (מד:) על הברייתא שאמרה שלהיכל יש מעלה על פני בין האולם ולמזבח משום שפורשים ממנו גם בהקטרה שלו וגם בהקטרה שלפני ולפנים: "והא איכא הא מעלה: דאילו מהיכל פרשי בין בקדושה דידיה בין בקדושה דלפני ולפנים, ואילו מבין האולם ולמזבח לא פרשי אלא בקדושה דהיכל! - אמר רבא: שם פרישה אחת היא". מדברי הגמרא משמע שמדובר בשני דינים שונים, והביטוי "שם פרישה אחת היא" רק מבטא את המכנה המשותף המעשי שביניהם.

ד. קדושת המפגש

כפרה על ידי מפגש

עד כה הצבנו שתי הבנות אפשריות לדין הפרישה: א. איסור כניסה למקום גילוי השכינה; ב. חובה לבצע את עבודת הכפרה ביחידות. בעוד שהאפשרות הראשונה נקשרה לקדושת המקום של אהל מועד, הרי שהאפשרות השנייה נקשרה דווקא אל הכהן העובד. כעת ננסה להעמיק יותר באפשרויות אלו ולנסות לראות את הקשר שביניהן.

התוספתא (כלים א) **הרחיבה את דין הפרישה בצורה משמעותית:**

כשם שהכל פורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה, כך פורשין בשעת מתן דמים פר כהן משיח, פר העלם דבר של צבור ושירי עבודה זרה ודמים של יום הכפורים.

מדין מקומי בעבודת יום הכיפורים שבקודש הקדשים, הפכה חובת הפרישה לדין כללי בהזאות הדמים הפנימיות. מהו המקור להרחבה זו? הגמרא (מד:) **הסבירה זאת באופן אחד:**

אמר רבי פדת: אתיא כפרה כפרה מיום הכפורים.

כלומר, יש גזירה שווה המשווה בין עבודת הדם של יום הכיפורים לעבודת הדם של פר העלם דבר ושאר החטאות הפנימיות. דרשה זו מדגישה את העובדה שמדובר בדין הקשור למעשה הכפרה שבעבודה, וכן עולה ממנה שמדובר בדין מקומי שנאמר בקרבנות מסוימים. אך הרמב"ם (תמידין ומוספין ג, ג) **הביא מקור אחר לדין זה:**

שנאמר 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש וגו'', בנין אב לכל כפרה שבקודש שלא יהא שם אדם.

על יישוב דברי הרמב"ם עם סוגיית הגמרא עמלו האחרונים,[23] אך מדבריו עולה אפשרות חדשה להבנת הדין: לא מדובר בדין מקומי בעבודות מסוימות שצריכות להיעשות ביחידות, אלא בדין כללי בכל עבודות הכפרה שנעשות בקודש ש"לא יהא שם אדם".

מה מיוחד בעבודות הכפרה שבקודש? באופן כללי, עבודות הכפרה אינן נעשות בקדש, אלא במזבח העולה שבעזרה. העזרה היא המקום של ההתרחשות, של העבודה והתיקון: "למה מפיסין וחוזרין ומפיסין. - אמר רבי יוחנן: כדי להרגיש כל העזרה, שנאמר 'אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש'" (כד:)**. העזרה היא המקום שבו מביא החוטא את קורבנו, וסמוך אליו מביא המודה להּ' את קרבן שלמיו; זהו המקום שבו עוצמת החיים של עם ישראל באה לידי ביטוי. לעומתה ההיכל הוא מקום סטטי של הוויה, של השראת**

23 עיין גבורת ארי (מד:).

השכינה בעם ישראל: "וכי לאורה הוא צריך... אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב:).

כאשר התורה מצווה להכניס את דם הקרבנות מן העזרה אל תוך ההיכל פנימה, מתברר שיש צורך בכפרה במישור עמוק יותר, שנמצא לרוב מעבר להישג ידו של האדם. כוחות החיים שנמצאים בעזרה אינם מספיקים כדי לתקן חטאים אלו, ויש לגשת אל תוך הקודש פנימה, אל המקום שממנו שואבים את רוח הקודש, ומשם להמציא כפרה. תיקון כזה נדרש כאשר הציבור או הכהן הגדול חוטאים, מפני שאז יש צורך בתיקון וחידוש של הקשר הפנימי שבין הקב"ה לעם ישראל, ומשום כך הכהן נכנס פנימה. גם ביום הכיפורים, עת נדרשת כפרה כללית על עם ישראל, יש צורך לגשת אל הקודש פנימה ולבצע תיקון במקום העמוק ביותר.

הזוהר (אחרי מות סו:) מתאר את תהליך הכפרה בקדש באופן הבא:

חייביא עבדין פגימותא לעילא, ומתערין דינין וגרמין לאסתאבא מקדשא, וחויא תקיפא שארי לאתגלאה, וכדין דינין מתערין בעלמא.

ובהאי יומא בעי כהנא לדכאה כלא... בגין דייתי מלכא לאשראה במטרוניתא... וייתי לאזדווגא במטרוניתא ולאתערא חידו וברכאן בעלמא... וכל חובין דחבו קמי מלכא אתכפר להו, הדא הוא דכתיב 'מכל חטאתיכם לפני יי' תטהרו'. ובגין כך כתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו, בשעתא דעאל לזווגא להו, ובשעתא דמזדווגין מלכא ומטרוניתא ההיא שעתא וכפר בעדו ובעד ביתו.

[תרגום: חוטאים עושים פגם למעלה, ומתעוררים דינים וגורמים להיטמאות המקדש, ונחש חזק מתחיל להתגלות, ואז דינים מתעוררים בעולם. ובזה היום מבקש הכהן לטהר הכל... בשביל שיבוא המלך לשרות בגבירה... ויבוא להזדווג בגבירה ולעורר שמחה וברכה בעולם... וכל החטאים שחטאו לפני המלך מתכפרים להם, זהו שכתוב 'מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו'. ובשל כך כתוב 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו', בשעה שבא לזווג להם, ובשעה שמזדווגים המלך והגבירה, באותה שעה 'וכפר בעדו ובעד ביתו'.]

הזוהר מתאר את הכפרה שנעשית בקדש ככפרה בעלת אופי שונה מן הכפרה הרגילה. כפרת העזרה מתקנת את העולם החיצוני, ואילו הכפרה בקודש מחדשת את הקשר הפנימי שבין המלך והמלכה. לפי הבנה זו, בפרישה ישנו קיום כפול. מחד, הפרישה משרתת ומכשירה את העבודה, שהרי בלי הפרישה לא יכולה להיווצר אינטימיות, כדברי הגמרא (עירובין סג:): "כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה - עליו הכתוב אומר 'נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה'". אך מאידך, הפרישה מהווה גם איסור של הימצאות במקום העבודה. שהרי, מהו הדבר שמפריע לאינטימיות להיווצר בנוכחות זרים? יסוד הדבר הוא בכך שהקשר שבין איש ואשתו צריך להיעשות בצניעות, ובני הזוג מתביישים לחשוף אותו בפני אדם אחר

(רש"י שם ד"ה נשי). גם המפגש שבין הכהן והקב"ה בקדש הוא מפגש פנימי ואינטימי, שאסור לאיש להיות נוכח בו.

נדמה שכך יש להבין את דברי הר"ש משאנץ על המשנה בכלים (א ט). המשנה שם מנתה מעלות של קדושה, והר"ש הקשה מדוע לא מנתה (לדעת רבי יוסי) גם את הפער שבין "בין האולם ולמזבח" לבין ההיכל, שהרי דווקא מן ההיכל פורשים בשעת הקטרה לפני ולפנים, ולא מבין האולם ולמזבח. על שאלה זו ענה הר"ש:

כי קחשיב במתניתין קדושה דממילא, אבל קדושה דעל ידי עבודה לא קחשיב לחלק לקדושה.

לדעת הר"ש הפרישה מוגדרת כ"קדושה דעל ידי עבודה",[24] היינו שהעבודה יוצרת מציאות של קדושה שמחייבת לפרוש מפניה. אם נשתמש בטרמינולוגיה של הזוהר, העבודה מגדירה את ההיכל באופן זמני כ"חדר ייחוד" וממילא חל חיוב לפרוש ממנו.[25]

הסתכלות בכהן

בכדי להבין טוב יותר הצעה זו, נדון בהשלכה שיכולה לנבוע ממנה. הפסוק מתאר את האיסור על **נוכחות** של אנשים אחרים באהל מועד. האם יש גם איסור **לראות** את הכהן בעבודתו? הגמרא במסכת גיטין (נד:) דנה בפירוש בשאלה זו, כאשר ברקע עומדת האמירה שהתורה סמכה על הכהן והאמינה לדבריו אם יאמר שלא עבד כראוי והפך את הקרבן לפיגול:

היכן האמינתו? אמר רבי יצחק בר ביסנא: כהן גדול ביוה"כ יוכיח, דכי אמר פגול - מהימן, ומנא ידעינן? והכתיב: 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד'! אלא לאו משום דמהימן...

ודלמא דחזיניה בפישפש! קשיא.

רבי יצחק בר ביסנא סבור שהפסוק מתאר מצב שבו הכהן נסתר מעין רואה, ולכן אין שום אפשרות לדעת מה בדיוק הוא עושה. ממילא, לדעתו אפשר ללמוד מכך על אמינותו של הכהן להעיד על כשרות עבודתו. אך הגמרא לא מקבלת זאת, וסבורה שגם בעבודות הפנימיות אפשר לראות את הכהן דרך "פישפש". הגמרא עצמה נשארה ב"קשיא" על דברי רבי יצחק בר ביסנא, אך הם חזרו וניעורו אצל הרמב"ם. במשנה (יח:) נאמר שהיו משביעים את הכהן הגדול שלא ישנה דבר מכל מה שאמרו לו, והרמב"ם (בפירוש המשניות א, ה) נדרש לשאלת הצורך בשבועה זו:

---

24 יש להבחין בין ניסוח זה ובין דברי הרא"ש (המובאים לעיל) שהגדיר את הפרישה כ"צורך עבודה".

25 אמנם אפשר גם להבין בר"ש שהמוקד הוא בגילוי שכינה שמחיל קדושה על המקום, אך מדבריו משמע שמדובר באופי שונה של קדושה הקשורה לעבודה ולא למקום שכינה.

ומשביעין אותו על דבר שאי אפשר לשום אדם לראותו אם שנהו... ואי אפשר אז לשום אדם לדעת מה עשה שהרי אמר ה' 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו', ולפיכך משביעין אותו.

נראה שהרמב"ם לא קיבל את פשט דברי הגמרא בגיטין, והוא סבור כרבי יצחק בר ביסנא שהכהן נסתר מעין אדם במהלך העבודות הפנימיות.[26] גם מדברי הגמרא במקומות אחרים עולה שאי אפשר היה לראות את הכהן בעבודתו, כגון בסיפור על הכהן שהאריך בתפילתו בהיכל ונמנו אחיו הכהנים להיכנס אחריו (נג:).[27]

מדברים אלו בוקעת ועולה ההבנה שחובת הפרישה איננה קשורה רק לנוכחות פיזית בהיכל, אלא מגמתה היא גם שלא יראו את הכהן בשעת עבודתו. נראה בבירור שמגמה זו איננה קשורה לקדושת מקום שחלה עם התגלות השכינה, ואף לא לאופן העבודה של הכהן הגדול "ביחידות". מגמה זו מלמדת על כך שבמפגש שבין הכהן והקב"ה מתרחש משהו שצריך להיות נסתר מעין רואים. תופעה דומה מצאנו גם במעמד הר סיני, שבו מלבד האיסור על העלייה הפיזית למקום גילוי השכינה, נאמר גם (שמות כה, טו):

וְיַעַל מֹשֶׁה אֶל הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת הָהָר.

הפסוק אינו מצווה על "איסור ראייה" או לחלופין על חובה מסוימת בדיני העלייה להר, אלא מתאר את המפגש בין הקב"ה למשה כמציאות של כיסוי והסתרה. כך גם בעבודת יום הכיפורים צריך המפגש להיעשות באופן שבו אין איש יכול לראותו.[28]

דבר שבחשאי

נדמה שרעיון זה הובע על ידי חז"ל בביטוי מיוחד שאותו נקטו בסוגייתנו. הגמרא (מד.) ניסתה לברר על מה מכפרת הקטורת, בכדי שאפשר יהיה להכניס אותה לתיאור "בבאו לכפר":

וקטורת מכפרת? - אין, דהא תני רבי חנניא: למדנו לקטורת שמכפרת, שנאמר +במדבר יז+ ויתן את הקטרת ויכפר על העם. ותנא דבי רבי ישמעאל: על מה קטורת מכפרת - על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי.

---

26 עיין בספר צרור החיים על הרמב"ם (עבודת יום הכיפורים א, ז) שדן בסתירה שבין הרמב"ם לגמרא, והציע אופן לפרש את הגמרא על פי שיטת הרמב"ם.

27 עיין שמועת חיים (מד.) שהביא מהיעב"ץ בברכות (ל.) שהכהן הגדול היה מתפלל בין הפרוכות ולכן אי אפשר היה לראותו.

28 אפשר לראות כיוון זה בהסבר ערוך השולחן העתיד (קדשים קה, י), שהפרישה מבין האולם ולמזבח היא בכדי שלא יציצו ויראו את הכהן העובד בקדש, ומשום כך אין בה צורך כשעובד בקדש הקדשים. אמנם מדבריו שם עולה שמדובר בדין דרבנן בלבד.

הגמרא מגדירה את הקטרת כ"דבר שבחשאי", והפירוש הרווח בראשונים הוא שהגדרה זו מתייחסת לדין הפרישה.[29] מניסוח זה עולה שמעשה הקטורת הוא מעשה בעל אופי נסתר, שהחשאיות מהווה חלק מהותי מהגדרתו. ואכן התוס' ישנים (מד: ד"ה אתיא) עשו שימוש הלכתי בהגדרה זו:

תימה: אמאי לא מיבעי ליה בקטרת מנא לן דפורשין בשעת הקטרה דהיכל דהא לא אשכחן פרישה אלא בקטרת דלפני ולפנים?...

וי"ל כיון דקטרת הוי דבר שבחשאי יש לפרוש גם בשביל הקטרה דהיכל.

כלומר, החשאיות היא חלק מובנה ממעשה הקטורת, וממילא אין צורך בפסוק מיוחד בכדי ללמד על חובת הפרישה בכל הקטרה והקטרה.[30] נראה בבירור שהדרישה לחשאיות איננה רק איסור כניסה בעלמא, ואף לא דרך מכובדת לעבוד לפני המלך. זוהי הגדרה של אופי העבודה כעבודה פנימית ונסתרת שצריכה להיות חבויה מבני אדם, וכך כתב רבנו גרשום (ערכין טז. ד"ה יבא):

יבא דבר שבחשאי. קטורת שהיה עושה לפנים בהיכל שאין אדם רשאי ליכנס לשם **לראותו**.

וכעין זה כתב רבי מנחם ריקאנטי (ויקרא טז, ח):

וטעם וכל אדם לא יהיה באהל מועד, הוא כעניין ונטיל ברכאן בחשאי, כי אין ברכה מצויה רק בדבר הצנוע.

הן מדברי רבנו גרשום והן מדברי הריקאנטי עולה תמונה של עבודה צנועה ופנימית, של קשר שיכול להיווצר רק מתוך הסתר, ושאסור לאיש להסתכל בו.

ה. סיום - תפקיד הפרישה בעבודת ה'

לאורך המאמר ניסינו לברר את טעמה ומשמעותה של חובת הפרישה מאהל מועד בשעת העבודה. פתחנו בהבנה שמדובר באיסור כניסה למקום שכינה, המשכנו דרך האפשרות שמדובר בדין באופן העבודה המכובדת לפני המלך, ולבסוף הצענו שדין זה משקף את האופי האינטימי של המפגש בין הכהן הגדול והקב"ה ביום הכיפורים. חובת הפרישה, בעיקר לאור ההבנה אחרונה, משקפת אמירה מסוימת על אופי המפגש בין האדם ואלוקיו:

---

29 רש"י (זבחים פח: ד"ה שבחשאי) וראשונים נוספים שיובאו להלן. לעומתו, רבנו אליקים (מד.) פירש שהקטורת נעשית בקדש הקדשים וזוהי חשאיותה, והתוס' ישנים (מד. ד"ה יבא) הביאו את דעת ר' אלחנן שאין כפרתה של הקטורת מפורשת בתורה ואת דעת הריב"א שבעשיית הקטורת לא אומרים שום דבר.

30 יש להעיר שמן התוס' ישנים כאן משמע שבכך שונה הקטורת מהזאות הדמים, אך לעיל (מד: ד"ה יבא) הציעו שגם מתן הדמים מוגדר כ"חשאי".

יש בו פן של התייחדות והתנתקות מן החברה. על מרכזיותו של היבט זה בעבודת ה', כתב ר' נחמן מברסלב (בהשמטה לליקוטי מוהר"ן):

אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם. וְכֵן כָּל הָרוֹצֶה לִכְנֹס בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִכְנֹס כִּי אִם עַל - יְדֵי בְּחִינָה זוּ שֶׁיַּחְשֹׁב שֶׁאֵין בָּעוֹלָם כִּי אִם הוּא לְבַדּוֹ יְחִידִי בָּעוֹלָם, וְלֹא יִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם אָדָם הַמּוֹנְעוֹ.

פעמים רבות, טוען ר' נחמן, המפגש עם הסביבה עשוי ליצור מניעות ועיכובים בדרכו של האדם להתעלות בעבודת ה'. הסביבה מושכת את האדם להישאר במשבצת הקבועה והמוכרת שלו, ויש צורך בתהליך של ניתוק והתעלמות בכדי להתרומם. ר' נחמן מזכיר בהקשר זה את אברהם אבינו, שתחילת עבודת ה' שלו הייתה בהתנתקות "מארצך וממולדתך ומבית אביך". ר' נחמן רואה בניתוק זה לא רק צעד טכני שנדרש כדי להגיע לארץ ישראל, אלא צעד מהותי והכרחי בדרך לעבודת ה', וכבר דרשו על כך חז"ל את הפסוק (תהלים מה, יא): "שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ". צאצא אחר של הבעש"ט, רבי אפרים מסדליקוב בעל הדגל מחנה אפרים, הסמיך רעיון זה לנידון דידן (מטות ד"ה החלצו):

כשאדם רוצה לעבוד ה' באמת ובתמימות, אזי צריך לחשוב ולדמות בעצמו כאלו הוא בעצמו יחידי בעולם ולא יהיה לו שום פניה משום אדם. ועל פי זה אמרתי 'וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקודש' והבן.[31]

עבודת ה', מתוך התבודדות והתנתקות יכולה להוביל את האדם לשיאים רוחניים גבוהים, אך נדמה שחסר בה משהו. עבודה כזו מתעלמת מתפקידו של האדם ביחס לחברה ולעולם, והיא נשארת בתוך ד' אמותיו הפרטיות. ואכן, במקום אחר הציב הדגל מחנה אפרים שני מודלים של עבודת ה', זה לעומת זה (שלח ד"ה עוד):

עוד ירמוז כי האדם הרוצה לעבוד ה' באמת צריך שיהיה לו ב' בחינות: א' יחוד המעשה דהיינו כאילו רק הוא לבדו בעולם... ויש עוד בחינה אחרת לעובד ה' שצריך לכלול עצמו עם כל הנבראים משלשול קטן עד ראם אשר בלבנון... וכן צריך לחבר עצמו עם כל הנשמות כידוע מאדוני אבי זקני זלל"ה ולכלול עצמו עמהם והם עמו.

---

31 ועיין בשל"ה (ויקרא, דרך חיים ותוכחות מוסר, אמור): "כל אדם יעשה את עצמו עבד לה' לקדש עצמו בכל הקדושות, להיות כמו כהן גדול לעבוד עבודה הפנימיית, ויתבודד במקום התבודדות, וכל אדם לא יהיה באהל הזה". וכן בצדקת הצדיק (רכט): "ולכך בכהן גדול בתחילה 'וכפר וגו' ובעד ביתו' הקודם שמולידים תוקף הרהורים ומחשבות זרות בקרבו. ואחר כך בעד אחיו המקורבים לו גם כן מולידים יותר ואחר כך בעד כל ישראל. ואז נכנס לקודש קדשים שנאמר וכל אדם לא יהיה וגו' פירוש שלא יהיה לו שום מחשבות זרות שרוב המחשבות זרות הוא מצד חיבורו לנבראים דבזה הוא הרהורו ואילו היה לבדו בעולם הוא עם הבורא יתברך היה כל הרהוריו בבורא יתברך לבד. כי הדמיונות והמחשבות זרות הוא מצד הדברים שעוברים לפניו כידוע".

מול המודל של ההתבודדות הגמורה מציג ר' אפרים מסדליקוב מודל הפוך, שבו עובד ה' כולל את עצמו עם כל הבריאה כולה. ואכן מצאנו במדרש (פסיקתא רבתי מז) **על "בזאת יבא אהרן" שכניסתו של אהרן לא הייתה כניסה של אדם פרטי אלא "בזכות ישראל, שנאמר זאת קומתך דמתה לתמר". וכך ניסח זאת הראי"ה קוק** (שמונה קבצים ח, קיד)**:**

> הצדיקים לוקחים לא רק את תשוקותיהם של עצמם, כי אם את כל התשוקות וכל התאוות של כל העולם כולו, של כל המציאות, של כל הברואים, והם מעלים את הכל להקדושה העליונה... וכל מי שלא בא לידי מדה זו, להיות עובד את השם ית' בתאוותיהם ובתשוקותיהם של כל הברואים כולם, עדיין לא נכנס לפני ולפנים, בהיכל הקודש.

מהו היחס בין שתי הבחינות הללו? אפשר להבין שאלו ערוצים נפרשים שמתאימים לאנשים או לזמנים שונים,[32] **אך נראה יותר שיש צורך לשלב את שתי הבחינות יחד: את ההתנתקות הגמורה מן ההשפעה החברתית של הסביבה, יחד עם המודעות העמוקה לצרכיה ולשאיפותיה.**[33] **וכך תיאר הרב קוק במקום אחר את עבודתו של הצדיק** (אורות הקודש ג, דרך הקודש, פרישות ד)**:**

> האדם שנשמתו מאירה בקרבו, מוכרח הוא להתבודד הרבה... גם אז יש שהיחש הרוחני לא יפסק, ונגד פניו יהיה כל הדור כולו, להתפלל בעדם, ולצייר את עילוים, את אוצר הטוב שבהם... וצריך תלמיד חכם שיעשה עצמו כענק זה לצואר שנראה ואינו נראה.

הרב קוק מציג את המודל של האידיאלי של הצדיק "כענק זה לצואר שנראה ואינו נראה". זהו מודל עדין ומורכב שבו הצדיק שומר על קשר עם העולם אך לא נכבש על ידו. המורכבות קיימת במישור הטכני: "ברוב הזמנים" הצדיק מתבודד, אך יש זמנים של חיבור ומפגש. והיא קיימת גם במישור הרוחני: הצדיק מתרחק מן החברה, אך "היחש הרוחני לא יפסק". חיבור זה

---

32 עיין באורות הקודש ג, דרך הקודש, עבודת הקדש ב: "שלש מדות ישנן בבעלי הנפש, המשפיעים על בני דורם מאוצר רוחם...".

33 ועיין בפרק על עבודת הקטורת, שם הובאו דברי הזוהר התולה את מות נדב ואביהוא בכך שנכנסו אל הקודש לבדם והשאירו את כנסת ישראל בחוץ.

הוא שמאפשר לכהן הגדול לשוב בסוף היום אל העם,[34] ולהשפיע עליהם את הברכה שקיבל בקדש הקדשים.[35]

34 ייתכן ששלב זה מתרחש בעת הקריאה בתורה. במחזור רינת ישראל ליום הכיפורים (אשכנז עמ' 275) הובא מהספר 'שבט יהודה': "אף על פי שהיו כולם מתענים, לא היו הולכים לבתיהם עד אם יראו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן הגדול". וראה בפירוש עולת ראי"ה לעקידת יצחק (ד"ה ונשתחוה ונשובה אליכם):
ההשתחואה היא ההתעלות הנשמתית כלפי מעלה, שבאה בהבעה של השפלתה של תכונת החמר, או גם תכונת המוגבל לגמרי. ובידיעה זו, שהננו עומדים במאסר של הגבלה, נשובה אליכם, להשפיע עליכם ועל בני אדם כיוצא בכם מיסוד אורה של הקדושה והשלמות העליונה, במפעל הקדוש של המסירה הנפשית, הרוחית והנשמתית, לאל חי, הננו בזה שבים אליכם, לרומם ולעלה אתכם. ובעת ההופעה הרוממה, של רגשי הקודש המתלהבים, אשר דבר האב הקדוש לנעריו, לא חש כלל אי זה הבדל בין המצב הנפשי שלו, החושב לכאורה עוד להמשיך חיים קשורים בחמר, ובין המצב הנפשי של הבן, ההולך להפרד מחיי הגויה, להתעלות במרום הקודש העליון. הכל כאחד בא בשביל לכונן את מלוי כבוד ד' והופעת קדושתו בעולם, בכל הברואים ובכל היצורים כולם. ונשתחוה ונשובה אליכם.

35 על גבי הדברים הללו אפשר ללכת צעד נוסף. ראינו לעיל את דברי המדרש בויקרא רבה, על כך שהכהן עצמו צריך לצאת מכלל 'אדם' בכדי להיכנס אל הקדש. ואמנם, פעמים רבות הסכנה שאורבת לעובד ה' איננה מצד אנשים אחרים העומדים מחוץ לו, אלא מן המקום שבו הוא עצמו מתבונן על מעשיו מבחוץ. וכך כתב רבי מרדכי יוסף מאיז'ביצא בספרו מי השילוח (אחרי מות ד"ה וכל):
והענין בזה כי שם אדם מורה לעומק יקרות האדם בבינה והשכל... בכל התפעלות נאמר 'לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון', שלפי מערכת האדם במחשבותיו כן יענהו ה'. אבל כאן נאמר 'וכל אדם לא יהיה' שאין שום שייכות לגבול תפיסת האדם במחשבתו בבינתו בענין עבודת יום הכיפורים.
לתודעתו של האדם יש תפקיד חשוב בעבודת ה', והיא זו שמקדמת ומובילה אותו. עם זאת, ההתבוננות השכלית נמצאת מחוץ להתרחשות עצמה, והיא תפיסה רפלקטיבית שלא מאפשרת לאדם להיות לגמרי בפנים. ביום הכיפורים נדרש הכהן להיות כל כולו 'בפנים', להיטמע בתוך ההתרחשות של המפגש, בלי לנסות להבין ולהגדיר אותה בכליו השכליים.

עבודות הכפרה